

Gazdálkodástani Doktori Iskola

TÉZISGYŰJTEMÉNY

Szántó Richárd

Telepítési döntések – telepítési konfliktusok

című Ph.D. értekezéséhez

Témavezető:

Zoltayné Paprika Zita, Ph.D
egyetemi docens

Budapest, 2008

Döntésmélet Tanszék

TÉZISGYŰJTEMÉNY

Szántó Richárd

Telepítési döntések – telepítési konfliktusok

című Ph.D. értekezéséhez

Témavezető:

Zoltayné Paprika Zita, Ph.D
egyetemi docens

© Szántó Richárd

Tartalomjegyzék

Tartalomjegyzék	1
1. Kutatási előzmények és a téma indoklása	2
1.1. Telepítési döntéseket övező konfliktusok – eltérő megközelítések	2
1.2. A téma indoklása	4
2. Felhasznált módszerek	5
2.1. A kvantitatív empirikus kutatás módszertana	6
2.2. A kvalitatív empirikus kutatás módszertana	7
3. Az értekezés eredményei	8
3.1. A kvantitatív empirikus kutatás eredményei	8
3.2. A kvalitatív empirikus kutatás eredményei	10
3.3. A következtetések összefoglalása	17
4. Főbb hivatkozások	19
5. A témakörrel kapcsolatos saját publikációk	21

1. Kutatási előzmények és a téma indoklása

A rendszerváltás utáni Magyarországon egymást érték és érik a környezeti konfliktusok. Legemlékezetesebbek talán a nagymarosi vízlépcső elleni tiltakozások (Fleisher, 1992), de nagy nyilvánosságot kaptak a dorogi hulladékégetővel szembeni ellenérzések is (Vecsenyi, 1988). A jelenséget sokszor a NIMBY (Not In My Backyard – Ne az én kertembe) betűszóval jelölik, ugyanis a legtöbb esetben a helyi lakosság, bár alapvetően egyetért a nemkívánatos létesítmények felépítésével, vitatja, hogy annak miért éppen az ő környezetében kell megépülnie.

1.1. Telepítési döntéseket övező konfliktusok – eltérő megközelítések

A telepítési döntések szakirodalma nem egységes azt illetően, hogy mely tényezők váltják ki a döntéseket övező társadalmi konfliktusokat. A *pszichológiai megközelítés* elsősorban azt hangsúlyozza, hogy a konfliktusok azért alakulnak ki, mert a helyi érintettek kockázatészlelése nagymértékben eltér a beruházó szemléletétől (Slovic et al., 1982; Slovic, 1987). A beruházók általában szakértők cégük tevékenységét illetően, tisztában vannak az alkalmazott technológiákkal, azok környezeti hatásával. A helyi érintettek ugyanakkor a vállalat tevékenységét illetően laikusok, nem ismerik részletesen a vállalat működését és azt a technológiát, amellyel a kérdéses üzem dolgozik. Különböző pszichológiai kutatások kimutatták, hogy a szakértők és a laikusok kockázatészlelése alapjaiban tér el egymástól, az előbbi a kockázatokat technikai mérőszámnak tekinti – a bekövetkezési valószínűségek és a káros hatások eredőjének –, utóbbi csoport a kockázatokat más dimenziók (például azok ismertsége vagy félelmetessége alapján) értékeli. A konfliktust elsősorban a kockázat eltérő percepciója okozza. Az ok tehát az, hogy a kockázatforrásokat a felek eltérően értékelik, nem pedig maga a tényleges kockázat. A pszichológiai megközelítés hangsúlyozza, hogy mindkét fél kockázatpercepciója érvényes lehet, egyik sem előrébbvaló a másiknál (Faragó-Vári, 2002).

A *közgazdasági megközelítés* ezzel szemben azt veti fel, hogy a telepítések negatív hatásait vagy kockázatait a beruházók különböző kompenzációs csomagok kialakításával ellentételezhetik (Kunreuther, 1986). Ezzel a telepítők elismerik, hogy a szóban forgó beruházásnak ténylegesen lehetnek káros következményei, de a neoklasszikus közgazdasági elméletnek megfelelően, ezek a negatív következmények ellentételezhetők (Kunreuther–Easterling, 1996). A megközelítés szerint a konfliktusok azért alakulnak ki, mert a beruházók figyelmetlenek voltak vagy esetleg egyáltalán nem gondolkodtak el azon, hogy a hátrányosan érintett csoportokat milyen módon kompenzálják. Sokszor azt feltételezik, hogy a telepítéssel

járó előnyök (növekvő foglalkoztatás és adóbevételek) önmagukban megfelelő ellentételezést jelentenek, és nem hajlandók mérlegelni másfajta kompenzációk alkalmazását. Figyelembe kell azonban venni azt is, hogy a túlzott mértékű kompenzációt az érintettek megvesztegetésnek ítélik, amely nemhogy erősítene, hanem még gyengíteni is fogja az együttműködési hajlandóságukat (Frey et al., 1996; Groothuis–Miller, 1997).

A *morálfilozófiai megközelítés* a telepítési döntésekre jellemző igazságtalanságokban látja a konfliktusok fő forrását. A megközelítés szószólói szerint csak elvétve találunk olyan telepítési döntéseket, ahol méltányos, fair módon hajtották volna végre ezeket a döntéseket. Legtöbbször nem kéri ki a közvetlen érintettek véleményét, és nem is vonják be a feleket a döntések kialakításába, ami érthető elégedetlenséget válthat ki belőlük, akik úgy érzik, a fejük felett döntöttek (Kuhn–Ballard, 1998). A megközelítés hívei azt is kiemelik, hogy gyakran nemcsak a telepítés folyamata méltánytalan, hanem a haszonelvű közgazdasági logikának köszönhetően éppen azoknak kell elviselniük a legnagyobb terheket és kockázatokat, akiket egyébként is számos negatív hatás súlyt. A beruházók gyakran azért telepítenek bizonyos térségekbe környezeti szempontból kockázatos létesítményeket, mert úgy gondolják, a hátrányos helyzetű lakosok még a várható káros hatások dacára is üdvözölni fogják az új fejlesztéseket, mondván, azok új munkahelyeket teremtenek, és nagyobb adóbevételeket generálnak (Hunold–Young, 1998). A beruházók gyakran nem veszik figyelembe, hogy ezáltal az egyébként is hátrányos helyzetű régió még kedvezőtlenebb adottságokkal fog bírni, a jobb anyagi helyzetben levő lakosok elköltöznek, és a helyzet regionális szinten tovább romlik.

A *szociológiai megközelítés* a telepítési döntések kudarcainak fő okát a társadalmi intézményrendszerekben, a kulturális különbségekben, vagy éppen a politikai folyamatok kedvezőtlen alakulásában látja (Freudenburg, 2004). Abból indul ugyanis ki, hogy különböző társadalmak eltérően vélekednek különböző kockázati tényezőkről. Ezek a kockázatok az emberek számára ugyanis nemcsak valószínűségeket és káros határértékeket jelentenek, hanem társas konstrukciókat is. Másképpen – vallják e megközelítés szószólói – nehezen lenne magyarázható, hogy például az atomenergetikai létesítmények elfogadottsága Magyarországon a legnagyobb az Európai Unión belül, míg a vele szomszédos Ausztriában a legalacsonyabb (az országok közötti kulturális és intézményi különbségek kockázateszlelésre gyakorolt hatásáról lásd részletesen Aldrich, 2005). A kockázat észlelése társadalmilag meghatározott, amelyet a beruházóknak figyelembe kell venniük, igaz, ezeket a társadalmi folyamatokat csak nehezen befolyásolhatják.

A *kommunikációs megközelítés* a telepítési döntéseket övező kommunikációs problémákra hívja fel a figyelmet. Az előbbi négy elméleti jellegű megközelítéssel szemben a kommunikációs modellek gyakorlatias módon igyekeznek feltárni, hogy milyen kockázatkommunikációs megoldásokkal lehet sikeres telepítési döntéseket hozni. A megközelítés szerint elsősorban a hatékony kockázatkommunikáció hiánya vezet a telepítési döntések kudarcához: a beruházók a gyakorlatban nem aknázzák ki az előző négy megközelítés által feltárt összefüggések tanulságait: rendre a *top-down* (földről lefelé) irányultságú, elsősorban szakértői véleményekre építő kommunikációs kampányokra építenek, a helyi közösségeket legjobb esetben is csak tájékoztatják arról, hogy mit készülnek tenni. A kockázatkommunikáció általában elsődleges feladatának a bizalom és a hitelesség megteremtését tekinti. Peters és szerzőtársai (1997) empirikus kutatásukra támaszkodva arra jutottak, hogy az iparnak a lehető legnagyobb mértékű törődést és igyekezetet kell mutatnia a kockázati tényezők kezelésekor ahhoz, hogy a bizalmat és hitelességet kialakítsa. A törődés és az igyekezet az érintettek számára fontosabbnak tűnik, mint a tudás és a szakértelem, vagy talán kissé meglepő módon, mint a nyitottság és az őszinteség.

1.2. A téma indoklása

Jómagam évek óta döntéseméleti kutatásokban veszek részt, és ehhez a tudományterülethez köthető egyetemi kurzusok oktatásában vállalom szerepet. Ahogyan ezek a kutatások és tárgyak, a disszertáció is sok kapcsolódó területre tesz kirándulást, és felhasználja azok eredményeit. A környezeti konfliktusok problémája tíz éve foglalkoztat; egy konkrét magyarországi eset (a használtakkumulátor-feldolgozók telepítési kudarcai) kapcsán kezdtem el a témakört kutatni, és a mai napig kiemelten érdekel a telepítési döntések, az azokat övező társadalmi diskurzusok és konfliktusok problémája. Doktori disszertációm kutatási kérdése a következő:

Milyen tényezők határozzák meg a telepítési döntéseket övező társadalmi konfliktusokat Magyarországon?

A kutatási kérdésben igyekeztem lehatárolni a vizsgálódás határait, és jelezni a döntésemélet témaköréhez fűződő szoros kötődésemet. Meggyőződésem, hogy a feltárt tényezők többsége tetten érhető a külföldön lezajló telepítési döntések során is – erre utalnak a korábbiakban bemutatott nemzetközi kutatások is –, így a disszertáció nemcsak a magyarországi kutatási területnek adhat új eredményeket, de megállapításai – az erős kulturális hatások ellenére – nemzetközi szinten is értékesek lehetnek.

2. Felhasznált módszerek

A disszertáció a telepítési döntések problémáit igyekszik feltárni, ennek megfelelően alakítottam ki azt a kutatási modellt, amely lehetőséget teremt számomra a kutatási kérdés megválaszolására, illetve a hipotézisek igazolására vagy elvetésére. A szakirodalom előzetes feltárása után jól látszik, hogy a telepítési döntéseket övező társadalmi konfliktusokra számos tényező lehet hatással. Egyrészt meghatározóak lehetnek azok a szocioökonómiai tényezők, amelyek a létesítményeket befogadó településeket vagy régiókat jellemzik, és fontos szempontnak tűnik az is, hogy mi a telepítési döntés tárgya. Az előbbi tényezők és a társadalmi konfliktusok viszonyát kvantitatív módszerekkel vizsgáltam. Léteznek ugyanakkor olyan befolyásoló tényezők is, amelyek véleményem szerint nagyon nehezen operacionalizálhatók kvantitatív kutatási módszertanok keretében. A döntések igazságosságára vonatkozó álláspontoknak, az eltérő kockázatpercepcióknak, a kockázatkommunikációs megoldásoknak vagy a szociológiai jellemzőknek a konfliktusokra gyakorolt hatását kvalitatív kutatási módszertannal elemzem. A kettős módszertan biztosítja, hogy egyrészt általánosabb képet nyerjek a magyarországi telepítési döntések jellemzőiről és azok társadalmi környezetéről, másrészt az egyes esetek mélyebb elemzésével olyan összefüggések feltárása is lehetségessé válik, amelyet egy általánosabb elemzéssel nem lehetne elérni. Egyik módszertani vonulat sem ismeretlen Magyarországon, mindkét esetben korábbi tapasztalatokra támaszkodom.

A kutatás során, mérlegelve a nemzetközi szakirodalom által feltárt összefüggéseket, és a hazai tanulmányok megállapításait és ajánlásait, öt hipotézist állítottam fel. A hipotézisek eltérnek a pozitivisták kutatási gyakorlatban megszokott hipotézisektől, amelynek oka elsősorban a választott kutatási megközelítés sajátosságaiban rejlik. A megfogalmazott hipotézisek szándékosan részletezettek, és kevésbé konkrétak. A kutatás fontos egységét képezi ugyanis az a feltáró jellegű komparatív esettanulmány, amellyel sokkal inkább problémakörök azonosítása és megértése képzelhető el, és kevésbé szabatosan megfogalmazott állítások alátámasztása vagy elvetése. Bár az előbb jeleztem, hogy a kutatási tervem részét képezi egy kvantitatív kutatás lefolytatása, a kutatás gerincét kvalitatív módszertanok adják, ezt tükrözi a hipotézisek ily módon történő felállítása is.

H1 Magyarországon a telepítési döntésekkel összefüggő társadalmi konfliktusok olyan régiókra jellemzők, amelyek nagy jövedelemmel bírnak (elsősorban a budapesti agglomeráció), ahol az állampolgárok rendelkeznek a tiltakozáshoz szükséges erőforrásokkal és a civil szervezetek támogatásával.

- H2** A nemzetközi szakirodalom áttekintése során bemutatott eltérő kockázatpercepciók kimutathatók a magyarországi telepítési döntéseket övező társadalmi konfliktusok szereplői között, és meghatározó tényezői a konfliktusoknak.
- H3** A magyarországi beruházók kockázatkommunikációja az elmúlt évtizedben folyamatosan professzionalizálódott, gyakorlatuk legjellemzőbb eleme különböző pr-technikák alkalmazása.
- H4** A nyitottabb, a helyi érdekcsoportok intenzív részvételére számító telepítési döntési folyamatok során nagyobb az esélye a sikeres beruházásnak, mint egy zárt, felülről lefelé irányuló eljárás során, ahol a helyiek csak elszenvedői a telepítési döntéseknek. (Sikeres beruházásnak tekintjük azokat az eseteket, amelyek az érintett felek támogatásával, de legalább is minden fél számára megnyugtató módon valósulnak meg.)
- H5** A telepítési problémáknál tárgyalt megközelítések közül hazánkban a szociológiai megközelítéssel magyarázható leginkább a telepítési döntések kudarcai és időnkénti sikerei. A társadalmi intézmények, a kultúra, a helyi és országos politikai tényezők jelentősen befolyásolják a hazai telepítési döntések kimenetét.

A konkrétabb, jobban megragadhatóbb hipotézisek (mint a *H1* hipotézis) igazolására nyújt lehetőséget a kvantitatív kutatás, míg a kevésbé megragadható hipotézisek (ilyen például a *H4* vagy a *H5* hipotézis) inkább problémafelvetéseknek tekinthetők, amelyek mélyebb megértésére törekedtem kvalitatív módszertanok alkalmazásával

2.1. A kvantitatív empirikus kutatás módszertana

A kvantitatív empirikus kutatás megtervezésekor az esetek kiválasztásánál két országos napilap: a Népszabadság és a Magyar Nemzet cikkeire támaszkodtam. Olyan eseteket kerestem, amelyek az 1998-2007 közötti periódusban legalább az egyik sajtóorgánumban megjelentek. Azért választottam két ellentétes politikai irányultságú napilapot, mert Magyarországon, tapasztalataim szerint, a környezeti konfliktusok a legtöbbször meglehetősen átpolitizáltak, és félő volt, hogy a különböző politikai oldalakhoz kötődő sajtótermékek bizonyos esetekről nem írnak, ha az valamilyen módon az adott politikai oldal érdekeit sértené. Az országos napilapok mellett egy speciálisan környezetvédelmi témákkal foglalkozó internetes oldal, a greenfo.hu hírarchívumát is áttekintettem (az internetes oldal a 2000-es év óta közöl környezetvédelmi témájú híreket: a saját hírei mellett, más sajtótermékekből is szemlél). Végül, ezt a listát kiegészítettem a helyi népszavazások

adatbázisával, amelyeket az Önkormányzati Minisztérium (korábban Belügyminisztérium) 1999 óta tart nyilván.

A sajtóelemzés során kiderült, hogy 166 eset vonható be a kvantitatív elemzésbe. Az elemzés egysége a telepítési döntés volt, illetve az azt övező társadalmi konfliktus, így csak olyan döntéseket válogattam be az elemzendő esetek közé, amelyek az érintettek részéről valamilyen tiltakozást váltott ki. Néhány eset, bár egyértelműen telepítési konfliktusként aposztrofálható, és a hazai sajtó intenzíven is foglalkozott velük, nem került be az adatbázisba. Ezek országhatárainkon kívül eső telepítési döntések, amelyek Magyarországon is jelentékeny mértékű tiltakozásokat váltottak ki (a verespataki aranybánya, a tóketerebesi erőmű, a horvátországi Gyurgyevác melletti Dráva-menti vízi erőmű és a heiligenkreuzi hulladékégető megnyitásának terve tartozik ide).

Ezek után azonosítottam az új létesítményeket befogadó településekre jellemző szocioökonómiai adatokat (lakosságszám, átlagos jövedelem, munkanélküliek és az idős népesség aránya). A létesítmények településekhez való kapcsolása a legtöbb esetben egyértelmű volt, voltak azonban olyan ügyek, ahol az adott objektum nem köthető egyértelműen valamilyen önkormányzathoz (ilyen volt például a nagy vitákat kiváltó Zengő-hegyi lokátor ügye, vagy a kisebb sajtó visszhanggal bíró Kánya-hegyi katonai torony és az Aranyosi- és Hideg-völgyi szivattyús erőmű terve). Ezekben az esetekben a létesítményhez legközelebbi település mutatói kerültek az adatbázisba. A telepítési konfliktusok adatbázisán leíró statisztikai elemzéseket végeztem, elsősorban azt kutatva, hogy milyen mintázatok fedezhetők fel az esetek halmazán, a szocioökonómiai tényezők és a telepítés tárgya mennyire befolyásolja a telepítési döntések kimenetét.

2.2. A kvalitatív empirikus kutatás módszertana

Az általam kiválasztott kutatási terület legkedveltebb kutatási módszertana az esettanulmány-készítés, és ezt a tradíciót disszertációm is követi. Kvalitatív empirikus kutatásom módszertanát egy több esetre épülő összehasonlító esettanulmány képezi. A módszertani választás indoka, hogy a kutatási kérdés elsősorban a „miértekre” kérdez rá a magyarországi telepítési döntésekkel kapcsolatos konfliktusok kapcsán, és egy olyan aktuális problémára vonatkozik, amely felett a kutatónak nincsen ellenőrzése, kontrollja. Az előbbi adottságok esetén Yin (1994) az esettanulmány módszertan alkalmazását javasolja. Azért választottam a több esetre épülő esettanulmány módszerét, mert ezzel lényegében egy adott típusú döntési folyamat többszöri elemzésére nyílik lehetőségem.

A cementipari létesítményekre azért esett a választásom, mert a kvantitatív kutatás során összegyűjtött telepítési konfliktusok közül három is ehhez az iparághoz köthető. A Duna-Dráva Cement Kft. (DDC), a Holcim Hungária Zrt. és a Strabag Zrt. a legnagyobb cementipari szereplők Magyarországon, a hozzájuk köthető esetek nagy sajtónyilvánosságot kaptak, és témánk szempontjából is jelentékenyek.¹ A Holcim és a Strabag új cementgyár építésében érdekelt: előbbi Nyergesújfaluban létesítene cementművet, utóbbi bükkösi kudarca után Királyegyházán építkezik. Mindkét eset nagymértékű helyi tiltakozási hullámot váltott ki, és ezekhez hasonló konfliktus alakult ki Vácott is, amikor a DDC alternatív hulladékok égetését akarta bevezetni gyárában. Utóbbi szigorú értelemben véve nem telepítési döntés, az iparfejlesztés jellege, és a nyomán kialakult társadalmi konfliktus indokolta, hogy bekerüljön az elemzésbe. A cementipar magyarországi tevékenysége környezetvédelmi szempontból megosztja a lakosságot és a civil szervezeteket, így talán nem véletlen, hogy ezek a vállalatok mindig a támadások keresztútjában állnak. Környezetterhelési problémáik nagy részével maguk a vállalatok is tisztában vannak, mindhárom cég – mind helyi, mind nemzetközi szinten – a vállalati környezetvédelem propagálói közé tartozik. Fontos megjegyeznünk, hogy a hazai cementipar az utóbbi években (és még várhatóan az elkövetkező években is) nagymértékű bővülésen ment és megy keresztül, ami együtt járt újabb kapacitások kiépítésével, új gyárak, gyáregységek megnyitása ötletének felmerülésével. Pár év leforgása alatt a cementipar mindhárom résztvevője bejelentette, hogy bővíteni kívánja kapacitásait, fejleszteni szeretné alkalmazott technológiáit.

3. Az értekezés eredményei

A következőkben összefoglalom a kvantitatív és a kvalitatív empirikus kutatásaim eredményeit. A kvantitatív kutatás eredményeit csak röviden vázolólok (az eredmények bővebb leírását lásd Szántó, 2008), a kvalitatív kutatásaim eredményeit – a lehetőségekhez mérten – részletesebben mutatom be.

3.1. A kvantitatív empirikus kutatás eredményei

Az egyik legfontosabb állítás, amelyet a telepítési konfliktusok elmúlt évtizedéről leszögezhetünk, hogy nem múlt el eseménytelenül. Az elemzésbe bevont 166 eset azt jelzi, hogy évenként átlagosan 16-17 ügy robban ki, és tekintettel arra, hogy az esetek sokszor éveken át elhúzódnak, átlagosan legalább húsz esetet tart napirenden a média. Ez az átlagos

¹ Az igazsághoz hozzátartozik, hogy a Strabag elsősorban építőipari vállalat, és csak a királyegyházai cementgyár megépítésével válik majd ténylegesen a cementipar szereplőjévé.

érték nem áll messze a valóságtól, nem tűnik úgy, hogy az esetek száma évről-évre csökkenne, igaz drasztikus emelkedésről sem számolhatunk be.

Kiderült, hogy a hulladékkezelés kérdése az egyik legégetőbb probléma Magyarországon, ami nagyjából megfelel a kilencvenes évek tapasztalatainak; azt mondhatjuk, az elmúlt tíz évben sem sikerült olyan telepítési eljárásokat kidolgozni, amelyek megnyugtatóan rendeznék a hulladéklerakókra vagy hulladék feldolgozókra vonatkozó telepítési konfliktusokat. A nemzetközi trendekkel ugyanakkor némiképpen ellentétes az a tapasztalat, hogy a nukleáris hulladék lerakók körül hazánkban viszonylagos csend honol. (Be kell látnunk ugyanakkor, hogy a hazai esetek csak ritkán válnak országos jelentőségű ügyekké függetlenül attól, hogy milyen típusú létesítményre vonatkozott az adott döntés. Az elmúlt tíz év legnagyobb sajtónyilvánosságát minden bizonnyal a Zengő-ügy kapta, de ilyen széles körben való ismertséget csak nagyon kevés eset mondhat magáénak.) Bátaapátiban népszavazáson erősítették meg a kis aktivitású atomhulladékok lerakójának létesítését, és a földalatti tároló építése azóta is folyamatban van. Mindemellett kimondható, hogy az atomhulladékok problémája Magyarországon nem igazán képezi a közbeszéd tárgyát.

A telepítési konfliktusok adatbázisán végzett statisztikai elemzések kimutatták, hogy igen erős az összefüggés a vitatott telepítési döntések típusa és az adott település szocioökonómiai jellemzői között. A hulladékgazdálkodással kapcsolatos létesítmények képezik az egyik végletet: a relatíve kicsi, az átlagosnál alacsonyabb jövedelemmel és magasabb munkanélküliségi rátával bíró településeken robban ki a legtöbb konfliktus ezen a területen. A szolgáltató létesítményekre és a lakóparkokra irányuló telepítési döntések a gazdagabb nagyvárosok problémája. A két szélsőséges klaszter között helyezkednek el az infrastrukturális beruházásokra, a kitermelő ágazatra és az energiaszektorra, valamint az egyéb ipari létesítményekre vonatkozó döntések, és az azokat övező társadalmi konfliktusok.

A tiltakozások sok esetben sikeresnek bizonyultak, és az esetek tekintélyes hányadában a döntéshozók kénytelenek voltak visszavonulót fújni vagy új telephelyet keresni a megálmodott létesítménynek. Az esetek mintegy 40%-ában a tiltakozó akciók az adott beruházás megvalósulásához vezettek, míg nagyjából ugyanannyi esetben a tiltakozások ellenére is megépült a kérdéses létesítmény. (Az esetek fennmaradó 20%-ában a disszertáció írásakor még nem dőlt el az adott létesítmény sorsa.) Az előbbi adatok alapján tehát nem állíthatjuk, hogy a legtöbbször helyi tiltakozó akciók egyértelműen hatásosak lennének. Ha azonban megnézzük, hogy az egyes klaszterekben milyen mértékű a létesítmények elvetésének vagy megépítésének az aránya, már árnyaltabb képet kapunk. A hulladékgazdálkodással kapcsolatos telepítési döntések ugyanis nagy százalékban buknak el

helyi tiltakozó akciók következtében, míg a szolgáltató létesítmények és lakóépületek kategóriájában ez a tendencia pontosan fordított: a tiltakozásoktól függetlenül az adott létesítmények nagy valószínűséggel megépülnek. Azaz, a helyi lakosok a legtöbb esetben hiába tiltakoznak egy épülő bevásárlóközpont vagy lakópark ellen, azt a beruházók a legtöbb esetben keresztülviszik. A hulladéklerakók, -égetők ellen ugyanakkor „megéri” tiltakozni, az intenzív tiltakozó megmozdulások sokszor a tiltakozók sikeréhez vezetnek. Ezek a megállapítások az infrastrukturális beruházásokra, az erőművekre, bányákra vagy az egyéb ipari létesítményekre kevésbé érvényesek, ott a tiltakozó akciók sikere nagyjából a teljes mintára vonatkozó arányokkal egyezik meg.

Fontos megjegyeznünk, hogy a kutatásba bevont 166 eset mindegyike összetett telepítési konfliktus, elemzésük lehetetlennek tűnik a helyi gazdasági, politikai és társadalmi érdekviszonyok feltárása, a helyi adottságok megértése nélkül. A kvantitatív kutatással átfogó jellemzést kívántam adni a hazai telepítési konfliktusok sajátosságairól, azonban az esetek megértéséhez olyan esettanulmányok elkészítésére van szükség, amelyek mélyebben elemzik az egyes eseteket (ezért vállalkoztam kvalitatív kutatási módszertan alkalmazására is). Megállapítható, hogy a legtöbb telepítési konfliktus a Közép-Magyarországi Régióban zajlott le, az esetek több mint egyharmada ebben a régióban zajlott, illetve zajlik le. Ezzel lényegében igazoltuk a *H1* hipotézist. A hulladékgazdálkodási esetek magas száma, illetve az a tény, hogy a hulladékgazdálkodással kapcsolatos konfliktusok inkább a kedvezőtlenebb helyzetben levő településekre jellemzőek, azonban azt bizonyítja, hogy igen sok kritikus telepítési ügyel találkozunk kis településeken is.

3.2. A kvalitatív empirikus kutatás eredményei

Kutatásom gerincét - természetesen nem elhanyagolva a kvantitatív kutatás megállapításainak fontosságát – a kvalitatív kutatási módszerek adták, a három eset bevonásával elkészített összehasonlító esettanulmány a konfliktusok mélyebb megértésére adott lehetőséget. A következőkben öt pont köré (eltérő kockázatpercepciók, kockázatkommunikáció, kompenzáció, bizalomhiány és az érintettek bevonása) gyűjtöttem az esettanulmányban feltárt dilemmákat.

Eltérő kockázatpercepciók

Nehezen vitatható, hogy a cementgyári létesítményeknek vannak kockázatai, azok jellegéről és mértékéről azonban már megoszlanak a vélemények. Az ellenzők általában sokkal több kockázati forrást megemlítettek, mint a beruházások támogatói, amikor az interjúk során arról

kérdeztem őket, hogy milyen kockázatokkal számolnak az új cementgyár megépülésekor. A támogatók is említettek többnyire egy-egy olyan tényezőt, amelyek negatívan befolyásolhatják a jövőben a befogadó település, illetve annak környezetének életfeltételeit, de azok általában nem magára a cementgyártásra vonatkoztak, hanem közvetett kedvezőtlen hatásokra. Ilyen lehet például a forgalom növekedése vagy a befogadó település lakossági összetételének a megváltozása. A támogatók a cementgyárak közvetlen működésében azonban általában nem láttak kockázatokat, vagy azok mértékét minimálisra tették. Ezt a legtöbbször azzal magyarázták, hogy a cementgyártás egy relatíve egyszerű, de ugyanakkor meglehetősen szabályozott üzem, amelynek kibocsátásai, amennyiben a bemeneti tényezőket szigorúan ellenőrzik, és a gyártók rendelkeznek a szükséges környezetvédelmi beruházásokkal a végpontokon, nem ártalmasak az emberek egészségére. A cementgyártás így kevésbé kockázatos, mint más környezetterhelőnek tartott iparágak (mint például a gyógyszeripar vagy a vegyipar). Ez – vélik a cementgyárak képviselői – a kibocsátások szintjén még akkor is igaz, ha a gyárban másodlagos tüzelőanyagok égetése folyik.

Az ügyek kapcsán azt még a támogatók is elismerték, hogy a közúti szállítás mértéke a cementgyár megépítése után növekedni fog, amely a károsanyag-kibocsátást és a zajt növeli a környező falvakban. Az ellenzők ugyanakkor már többfajta kockázati tényezőt hoztak fel: a vízbázisok sérülése, a porszennyezés mértékének növekedése ide sorolható, de volt, aki magát a hegy elbontását tartotta a legnagyobb kockázati tényezőnek, mondván a terepviszonyok megváltoztatása hosszabb távon érezheti majd kedvezőtlen hatásait. Vitathatatlan, hogy a hegyek elbontása, mindamelllett, hogy esztétikailag is visszatetsző tájsebet hagy maga után, ökológiai hatásai is kedvezőtlenek. Mégsem jelentenek azonban addicionális kockázatokat, lévén, hogy korábban is folyt mészkőbányászat mindhárom helyszínen, és ez a cementgyárak megépülése nélkül, illetve azok más helyszínen történő megépítése mellett is folytatódna. Ez természetesen felveti azt a kérdést, hogy egy új létesítményről vagy technológiáról szóló álláspont kialakításánál csak az új, korábban nem jelentkező kockázatokat vegyük-e figyelembe vagy azokat is, amelyekkel már a telepítési terveket megelőzően is együtt kellett élnünk.

Nem meglepő, hogy az ellenzők sokkal több kockázati tényezőt sorolnak fel, mint a beruházások támogatói. A különbség természetesen a felek eltérő motivációjából is fakadhat, de az említett kockázati tényezők mintázata összetettebb képet sejtet. Valószínűleg nem véletlen, hogy a cégek kevésbé említenek olyan kockázati faktorokat, mint például a bányászat során keletkező tájseb vagy a Natura 2000 (az Európai Unió által elismert, természetvédelmi szempontból érzékeny, fokozottan védett) területek potenciális sérülése.

Ezek ugyanis a vállalatok számára olyan adottságok, amelyeken nemigen tudnak változtatni: Magyarországon igen sok bánya esik közel valamilyen Natura 2000 területhez (egyszerűen a természeti adottságok miatt), és a külszíni bányászat is általában hegyek elbontásával, illetve különböző tájsebek kialakulásával jár (rekultivációs programokkal utóbbi káros hatásai azért mérsékelhetőek). Amennyiben ezeket a kockázati tényezőket teljesen ki akarnák küszöbölni, az alaptevékenységük megkérdőjeleződését jelentené.

A megnövekedett forgalom kockázata olyan tényező, amelyet a legtöbb megkérdezett szerint, elsősorban az állam, illetve az önkormányzat tud csökkenteni – például elkerülő utak építésével (mint ahogy az Vácott meg is történt). Vagyis a közvélekedés szerint, ebben a kérdésben nemcsak a cég okolható, hanem az infrastruktúra hiánya is. A közúti forgalomból adódó levegő- és zajszennyezés mindemellett ismert probléma mind Nyergesújfalu, mind Bükkösd, mind Vác lakói számára, így az emberek valószínűleg sokkal inkább elfogadják ezt a kockázati forrást, mint az általuk jóval kevésbé ismert és meglehetősen félelmetes hulladékégetésnek a kockázatát. Ez összhangban áll az eltérő kockázatpercepciók szerepét hangsúlyozó megközelítések álláspontjával. Valószínűleg ennek is köszönhető, hogy a vállalatok képviselői vagy a cementgyártás támogatói inkább hajlandóak elismerni a forgalom növekedéséből eredő kockázatokat, és ennek megoldására igyekeznek – akár az önkormányzatokkal együttműködve – kidolgozni javaslatokat.

Kommunikációs dilemmák

Az eseteken végigvonuló leglátványosabb jelenségek között említhetők a sokszor mindent elsöprő kommunikációs kampányok, az intenzív pr-munka és az érintettek magabiztos meggyőzése. Az esetek elemzéséből kiderült, ezen a területen mindhárom cég jelentékeny eredményeket könyvelhetett el, az esetek alakulásában a vállalati kommunikáció elemei kulcstényezőknak számítottak. A céges kommunikáció professzionalizálódása már csak azért is figyelemre méltó, mert a kommunikációs szakemberek semmilyen kommunikációs előképpel nem rendelkeztek a cementgyárak telepítésére vonatkozóan.

Valószínűleg az egyik legfontosabb csapdahelyzet, amelybe a cégek beleestek, az a kommunikáció hiánya. Az ellenzőktől nagyon sokszor lehetett hallani, hogy az iparfejlesztési terveket csak késve, már az események előrehaladott állapotában – és sokszor csak a helyi sajtóból tájékozódva vagy az önkormányzati képviselőktől, alkalmazottaktól – ismerték meg. Ahogy a legtöbb váci polgár előtt az ügy látványos kipattanása előtt nem volt ismert, hogy a DDC alternatív tüzelőanyagok, azon belül is veszélyes hulladékok égetésével kísérletezik (amúgy a szükséges engedélyek birtokában), úgy a bükkösi lakosok többsége is csak a

megyei lapból vagy véletlen elszólásokból tudhatta meg, hogy falujában egy cementgyár építését tervezik. Nyergesújfaluban – tekintettel a szomszédos lábatlani gyár korára és elavultabb technológiájára – már régebb óta napirenden volt az új gyár építése, de még így is sokakat meglepett az új telepítés ötlete az adott helyszínen 2005-ben, mintegy négy évvel azután, hogy a cég elkezdett gondolkodni az új cementmű létesítéséről. Ez a késlekedés a bejelentést illetően a helyiekben azt az érzetet keltheti, hogy a vállalatok valamit szándékosan titkolnak az érintetteik elől, hiába állítják a cégek, hogy elsősorban azért nem akarnak idő előtt információkat nyilvánosságra hozni, mert az a döntési folyamatot hátráltatná.

Általánosságban is elmondható, hogy az esetekben résztvevő cégek kommunikációja meglehetősen zárt volt az ügyek kirobbanása előtt (de legalább is sokkal szegényesebb a mainál). A kipattant ügyek olyan szemléletváltást indítottak el a vállalatoknál, amely egyértelműen kommunikációs változáshoz is vezetett. Ebben a változási folyamatban mindhárom cég külső szakemberek tanácsaira is támaszkodott: a Strabag és a Holcim kommunikációs ügynökségeket bízott meg a telepítési döntések kommunikálására, de a váciak is igénybe vettek külső tanácsadókat különböző speciális kérdésekben.

Az a tény, hogy a vállalatok nem voltak felkészülve a tiltakozó mozgalmakra, és meglehetősen váratlanul érte őket az a heves ellenállás, amivel találkoztak, kommunikációs politikájukon is meglátszik. Az ügyek kezdetén igen gyorsan kellett valamilyen kommunikációs stratégiát megvalósítaniuk, aminek jó néhány esetben sietség vagy kapkodás lett az eredménye. Ezek a kommunikációs bakik azonban sok esetben az egész telepítési ügyre rányomták bélyegüket, a cégek nem mindig tudtak szabadulni azoktól az ügyek elején megszerzett stig máktól, amelyek esetenként az egymásnak ellentmondó nyilatkozatokból származtak.

Összefoglalva elmondható, hogy az érintett vállalatok igen széleskörű kommunikációt folytattak, és ennek során számos eszközt alkalmaztak. Az elején kissé botladozó kommunikációs lépések igen hamar meglehetősen intenzív kampányokká váltak, és számos hívet szereztek a cementgyári beruházásoknak. A néhol úthengerszerű kommunikáció azonban többek szerint sokszor a visszájára fordult. A mindenhol jelenlevő, mindig aktív tájékoztatás, ismeretátadás és meggyőzés különböző formái többeket már inkább elbizonytalanítottak, és az igen intenzív kommunikációs környezetben többször a legfontosabb üzenetek vesztek el. Mégis, a kommunikációs politikák egyik legnagyobb hiányossága – véleményem szerint – a sokszor meglehetősen egyoldalú közlési formák preferálása. Tagadhatatlan, hogy történtek törekvések a kétirányú kommunikáció kialakítására, és a cégek bizonyos külső véleményeket be is építettek akcióikba (a különféle

társadalmi ellenőrző csoportok ennek legjobb példái), de a párbeszéd kialakítása ritkán sikerült, a két oldal kommunikációja sokszor „elment egymás mellett”. Valószínűleg nem elég fórumokat és megbeszéléseket szervezni, de az emberekkel el is kell hitetni, hogy a vállalatok odafigyelnek rájuk, és meghallgatják a véleményüket. Hozzá kell tennünk, hogy természetesen a párbeszéd kialakítása nem lehet kizárólag az egyik fél felelőssége, ahhoz a másik oldal nyitottsága is legalább annyira szükséges.

Kompenzációs kérdések

Mint azt a szakirodalmi összefoglalónál jeleztem, a telepítési döntések egyik fontos aspektusa a döntéshozók kompenzációs gyakorlata körül forog, Magyarországon ez a téma – talán annak érzékenysége miatt – még azonban kevésbé feltárt. A gyakorlat ugyanakkor azt mutatja, hogy a telepítési ügyek egyik központi kérdése, hogy a beruházó/döntéshozó milyen módon igyekszik kompenzálni az érintetteket, mennyit hajlandó áldozni a várható negatívumok ellentételezésére.

A mintegy harminc interjút végighallgatva megállapítható, hogy az érintett szereplők többsége elfogadja a kompenzáció intézményét, vagy legalább is elfogadja annak létjogosultságát. A kompenzáció létező eszköz a beruházók kezében, de nem véletlen, hogy a cégek igyekeznek azt elválasztani magától a sokak által elutasított tevékenységtől. A szakirodalmi összefoglalóban szóltam arról, hogy a kompenzáció gyanakvóvá teheti az érintetteket, mondván, egy cég csak akkor kompenzálja az érintetteket, ha van miért. Másrészt a kockázatok pusztá megvásárlásánál a helyiekben sokkal kedvezőbb hozzáállást válthat ki, ha a cégek támogatásaikkal, szponzorációs tevékenységeikkel azt demonstrálják, hogy a helyi közösség tagjaként felelősséget éreznek a befogadó település, illetve annak tagjai iránt. Azt sem hagyhatjuk figyelmen kívül, hogy bizonyos esetekben felzúdulást válthat ki, ha kiderül, hogy egy vállalat például egy civil szervezetet támogat, amelyet valószínűleg mindkét fél szeretne elkerülni. Elmondható, hogy nem elég támogatni, de azt oly módon kell megvalósítani, hogy az a többség számára elfogadható legyen.

Bizalomhiány

A szembenálló felekkel készített interjúk a bizalom szinte teljes hiányáról árulkodnak. Ez a bizalmatlanság több szinten van jelen a két oldal együttélésében. A felek nem bíznak egymásban, rendszeresen megkérdőjelezzik egymás kijelentéseit, érveit. A civilek nem bíznak a vállalati szakértőkben, a cégek pedig többnyire szkeptikusak az ellentábor szakértőinek hozzáértését illetően. A civilek sokszor bizalmatlanok a hatóságokkal szemben, mondván

azok többnyire a beruházók érdekeit képviselik, és a legtöbbször csak nagyon lassan hoznak döntést bizonyos ügyekben. Általános a bizalmatlanság a politikusokkal szemben is, sokan kételkednek abban, hogy a politikai osztály valóban a közösségi érdekekre van tekintettel. Mindezen túl megfigyelhető egyfajta bizalmatlanság a multinacionális vállalatokkal szemben, akik az ellenzők szerint Magyarországot, illetve a magyar embereket csak kihasználják, saját profitérdekeiket követve teljes mértékben figyelmen hagyják a helyi közösségek érdekeit.

A vállalatokkal szembeni bizalmatlanság hátterében számos ok meghúzódhat. Egyrészt a kommunikációs hibák elemzésénél már szóltam arról, hogy a kezdeti felkészületlenség és kapkodás miatt a beruházó cégek esetenként arra kényszerültek, hogy felülvizsgálják korábbi álláspontjukat, amelyet utólag ellenfeleik mindig felemlegettek. A vállalatok múltbeli – sokszor nem túl kedvező – környezetvédelmi teljesítménye is alapot adott arra, hogy az ellenzők ne bízzanak a vállalati képviselők kijelentéseiben. Mindezek mellett az interjúk azt mutatják, hogy a helyiek szemében a vállalatokat legtöbbször egy-egy ember személyesíti meg. Az esetek elemzése során úgy tűnt, rendkívül fontos, hogy az ellentábor milyen szemmel tekint ezekre a személyekre.

Az ellenzők mellett a beruházók és az új létesítmények támogatói sem igazán bíznak az ellenfeleikben. Legtöbbször eltitkolt anyagi érdekeket, esetleg politikai támadásokat sejtnek a tiltakozó megmozdulások mögött. Gyakran elhangzott az az érv, hogy az ellenzők önmagukban nem rendelkezhetnének azokkal a forrásokkal, amelyek egy hatékony ellenkampány lefolytatásához szükségesek (pl. szórólapok kinyomtatása és terjesztése, rendezvények megszervezése, vendégek meghívása, sajtójelenlét, jogi tanácsadás igénybevétele stb.). Ebből következik, legalábbis a beruházások támogatói szerint, hogy az ellenzőket más érdekcsoportok támogatják, akiknek érdeke lehet, hogy az adott cementipari létesítmény ne épüljön meg.

A kutatások azt mutatják, hogy a múltbeli „cementgyáras” tapasztalatok egyszerre lehetnek előnyösek és hátrányosak. Előnyösek azért, hiszen a helyi lakosoknak nem kell elmagyarázni, hogyan működik egy cementgyár, és valószínűleg már hozzászórtak annak tevékenységéhez is az idők folyamán. Hátrányos ugyanakkor, hogy a helyiek érezhetik úgy, már így is sok kellemetlenséget, kockázatot kellett a múltban és kell a jelenben is elviselniük, így nem méltányos, ha a megnövekedett terhekkal is őket sújtják.

Az érintettek bevonása

Az érintettek bevonására építő telepítési döntések általában azt feltételezik, hogy a telepítők a döntés-előkészítés igen korai szakaszában bevonják a telepítésben érintett csoportokat,

nyitottabbá, átláthatóvá téve a telepítési folyamatot (lásd a morálfilozófiai irányzat bemutatását). Ennek ellenére egy érintett polgármester szerint a nyergesújfalui ügyben éppen az volt a probléma, hogy a cégvezetők túl korán közölték elképzeléseiket a helyi lakosokkal.

Nem egyértelmű tehát, hogy a helyieket melyik pontnál érdemes bevonni a döntés-előkészítésbe, és ez mennyiben segíti a folyamat kedvező alakulását. Vácott, a cementgyárban ma már – még ha több éves konfliktusos időszakot követően – alternatív tüzelőanyagokat is égetnek a gyártási folyamat során, és a helyi lakosság többé-kevésbé tudomásul vette a technológia bevezetését. A Strabag – igaz egy másik helyszínen – de elkezdte megépíteni új cementgyárát, és sikerként könyveli el a telepítési folyamatot. A Holcim az új cementgyár építésére vonatkozóan környezethasználati engedéllyel rendelkezik, de a végeredményt illetően ennél az ügynél még elég sok kérdőjellel rendelkezünk. A cégek nézőpontjából tekintve az esetekre, inkább a sikeres telepítések felé billen a mérleg nyelve.

A feltárt esetekben a kutató ráismerhet a szakirodalomban jól ismert „Döntés-Bejelentés-Védekezés” hármasság egyes elemeire (O’Hare et al., 1983). Mindhárom esetben azt tapasztalhattuk, hogy az érintettek a sajtóból vagy az önkormányzat képviselőitől értesültek először az új létesítmények tervéről vagy a technológiaváltásról, nem pedig közvetlenül a vállalatoktól. Úgy tűnik, még ha nem is voltak ezek a telepítési döntések teljesen lefutottak, a vállalati központokban ekkor már eldöntött: a kiválasztott helyszín a legalkalmasabb az új cementgyár felépítésére, illetve a váci esetben mindenképpen szükséges az új égetési technológia bevezetése. A bejelentést követően mindhárom vállalat igen hamar védekező pozícióba szorult (a Strabagnak végül is visszavonulót kellett fűjnia, és új lehetséges helyszíneket kellett keresnie). A cégeknek egy igen ellenséges környezetben folyamatosan azt kellett bizonygatniuk, hogy tevékenységük nem lesz ártalmas a környéken élőkre, és nem hordoz magában olyan kockázatokat, amelyeket az érintettek ne viselhetnének el.

A tapasztalatok azt mutatják, hogy még a tradicionális „Döntés-Bejelentés-Védekezés” mechanizmus használata – a vállalatok nézőpontjából – sem feltétlenül sikertelen vagy legalább is jó eséllyel pályázik a sikerre. Igaz, hogy az évek alatt a cégek sokat változtak, és újszerű gyakorlatokat is bevezettek, de tevékenységük elsősorban a kommunikációra és a helyiek valamilyenfajta támogatására koncentrált. Mindemellett nagyon fontos tényezőnek tűnik az idő szerepe is: a kitartó beruházók, úgy tűnik, keresztül tudják vinni terveiket, ugyanis az ellenálló mozgalmak többsége, legalább is Magyarországon, az idő előrehaladtával veszít erejéből, az emberek sokszor belefáradnak abba, hogy folytassák a harcot a befektetőkkel szemben.

3.3. A következtetések összefoglalása

A kvantitatív elemzés során kiderült, hogy nem véletlen a magyar kutatások korábbi erős hulladékkezelés-fókusz. A telepítési konfliktusok legnépesebb klaszterét olyan esetek adják, ahol a telepítés tárgya valamilyen hulladékokkal kapcsolatos létesítmény volt. Ezek az esetek leginkább kisebb lélekszámú, az átlagnál kedvezőtlenebb szocioökonómiai jellemzőkkel bíró településeken zajlottak le, azt a feltételezést erősítve, hogy a beruházók általában a kisebb ellenállás felé haladnak, amikor kisebb és szegényebb településeket keresnek meg telepítési ötleteikkel. Az is kiderült, hogy sok esetben valamilyen szolgáltató létesítmény vagy lakóépület létesítésének terve váltott ki társadalmi konfliktust. Ezek a konfliktusok elsősorban a budapesti agglomerációra jellemzők, ez az a térség, ahol egyáltalán kereslet van ilyen szolgáltató létesítményekre, és itt található meg az a relatíve jómódú középosztály is, aki vállalja a tiltakozás költségeit. Ezek a megállapítások a *H1* hipotézist igazolják.

Kiderült, hogy a tervezett létesítmények, illetve technológiák által kiváltott kockázatokra – ahogyan azt elméleti modellek is állítják – az érintett felek eltérő módon tekintenek. A vállalati szakemberek és az őket támogató civilek vagy politikusok sokkal kisebbnek érzik a cementgyárak által generált kockázatokat, mint az ellenzők táborának tagjai. Ez a kutatási eredmény elsősorban a *H2* hipotézist erősíti. Az interjúk elemzése arra is rámutatott, hogy a kommunikációs kérdések a telepítési konfliktusok egyik legfontosabb aspektusát jelentik. Az érintett vállalatok kommunikációs gyakorlata nagymértékben professzionalizálódott a telepítési ügyek folyamán, a korábban zárkózott magatartást egy sokkal nyitottabb viselkedés váltotta fel. Ez a megállapítás a *H3* hipotézist támogatja, azt azonban mindenképpen érdemes leszögeznünk, hogy ez a vállalati kommunikáció nagyon sokszor egyirányú, és kevésbé számít az érintettek részvételére. Noha történtek lépések a helyiek bevonására, elsősorban különböző ellenőrző testületek felállítása révén, az érintettek bevonása még sokszor színleges, a vállalatok a legtöbbször a tájékoztatás, a konzultáció és a kompenzáció hármására szorítkoznak. Ennek ellenére a telepítési ügyek vállalati szempontból egyáltalán nem nevezhetőek sikertelennek. Dacára annak, hogy főleg a telepítési folyamat kezdetén, a cégek inkább zárt, felülről-lefelé irányuló döntéshozatali mechanizmust alkalmaztak, egyelőre úgy tűnik, mindhárom érintett cég sikerrel vette az akadályokat. Ez némiképp cáfolja a *H4* hipotézist, úgy tűnik ugyanis, hogy az aktív kommunikációs politika és a hatékony támogatási stratégia végül is sikerre vezethet. Látszik ugyanakkor, hogy vannak olyan tényezők, amelyekkel a vállalatok sem nagyon tudnak mit kezdeni: az egész társadalomra jellemző bizalmatlanság és szkepszis a cégek egyik legnagyobb ellensége, és az

is nyilvánvaló, hogy a tisztánlátást az sem segíti, hogy a telepítési ügyek – oly sok más kérdéshez hasonlóan – politikai játszmákként jelennek meg Magyarországon. Úgy tűnik, a *H5* hipotézis érvényessége vitathatatlan, a hazai társadalmi környezet azonban inkább hátráltatja, mint segítené a telepítési konfliktusok mindenki számára megnyugtató rendezését.

4. Főbb hivatkozások

- Aldrich, D. P. (2005): Controversial Project Siting – State Policy Instruments and Flexibility. *Comparative Politics*, Vol. 38, No. 1, pp. 103–123.
- Faragó, K. – Vári, A. (2002): Kockázat. in. Zoltayné Paprika Z. (szerk.): *Döntéelmélet*. Alinea Kiadó, Budapest, pp. 447–483.
- Fleischer, T. (1992): Cápafigsor a Dunán: a dunai vízlépcső esete. *Társadalomkutatás*, Vol. 10, No. 2-3, pp. 28-47.
- Frey, B. – Oberholzer-Gee, F. – Eichenberger, R. (1996): The Old Lady Visits Your Backyard: A Tale of Morals and Markets. *Journal of Political Economy*, Vol. 104, No. 6, pp. 1297-1313.
- Freudenburg, W. R. (2004): Can we learn from failure? Examining US experiences with nuclear repository siting. *Journal of Risk Research*, Vol. 7, No. 2, pp. 153-169.
- Groothuis, P. A. – Miller, G. (1997): The Role of Social Distrust in Risk-Benefit Analysis: A Study of the Siting of a Hazardous Waste Disposal Facility. *Journal of Risk and Uncertainty*, Vol. 15, No. 3, pp. 241-257.
- Hunold, C. – Young, I. M. (1998): Justice, Democracy, and Hazardous Siting. *Political Studies*, Vol. 46, No. 1, pp. 82-95.
- Kuhn, R. G. – Ballard, K. R. (1998): Canadian Innovations in Siting Hazardous Waste Management Facilities. *Environmental Management*, Vol. 22, No.4, pp. 533-545.
- Kunreuther, H. (1986): Hazard Compensation and Incentive Systems: An Economic Perspective. In. White, R. M. (szerk.): *Hazards: Technology and Fairness*, National Academies Press, Washington D. C., pp. 145-163.
- Kunreuther, H. – Easterling, D. (1996): The Role of Compensation in Siting Hazardous Facilities. *Journal of Policy Analysis and Management*, Vol. 15, No. 4, pp. 601-622.
- O’Hare, M. – Bacow, L. – Sanderson, D. (1983): *Facility Siting and Public Opposition*. Van Nostrand, New York.
- Peters, R. G. – Covello, V. T. – McCallum, D. B. (1997): The Determinants of Trust and Credibility in Environmental Risk Communication: An Empirical Study. *Risk Analysis*, Vol. 17, No. 1, pp. 43-54.
- Slovic, P. (1987): Perception of Risk. *Science*, Vol. 236, pp. 280–285.

- Slovic, P. – Fischhoff, B. – Lichtenstein, S. (1982): Facts versus fears: Understanding perceived risk. In. Kahneman, D. – Slovic, P. – Tversky, A. (szerk.): Judgment under uncertainty: Heuristics and biases, Cambridge University Press, pp. 463-489.
- Szántó R. (2008): A telepítési konfliktusok mintázata az elmúlt évtizedben. *Társadalomkutatás*, Vol. 26, No. 3, pp. 371-388.
- Vecsenyi, J. (1988): Ne az én kertembe! *Szociológia*, Vol. 18, No. 3, pp. 315-325.
- Yin, R. K. (1994): Case Study Research Design & Methodology. Sage Publications, London.

5. A témakörrel kapcsolatos saját publikációk

- Zoltayné Paprika Z. – Fehér, I. – Szántó R. (2000): Menedzsment képességek és döntéshozatali közelítésmódok a magyar vállalatoknál az ezredfordulón *Vezetéstudomány*, Vol. 31, No. 6., pp. 17-25.
- Szántó, R. (2005): Environmental Conflicts in Hungary – the Case of the Used Battery Reprocessing Plants. 14th SRA-Europe Annual Meeting, Como, Italy, September 12-14, 2005.
- Könczey, K. – Szántó, R. (2005): Effects of Fear, Control and Self-confidence on Risk Perception and Risk Assessment. Society for Judgment and Decision Making 2005 Annual Meeting, Toronto, Canada, November 12-14 (Poster presentation).
- Szántó, R. – Wimmer, Á. – Zoltayné Paprika, Z. (2006): Managerial decision making and competitiveness. Conference on connection between macro and micro level competitiveness, Budapest, Hungary, May 25-26, 2006.
- Szántó, R. – Könczey, K. (2006): Risk Perception and Risk Assessment: Relationship with Fear and Personal Experience. Society for Judgment and Decision Making 2006 Annual Meeting, Houston, US, November 17-20 (Poster presentation).
- Zoltayné Paprika, Z. – Wimmer, Á. – Szántó, R. (2007): Vezetői döntéshozatal és versenyképesség. *Vezetéstudomány*, Vol. 38, No. 5, pp. 18-28.
- Szántó R. – Wimmer Á. – Zoltayné Paprika, Z. (szerk., 2008): Döntési technikák. Egyetemi jegyzet, Budapesti Corvinus Egyetem, Döntéselmélet Tanszék.
- Szántó, R. (2008): „Vigyázz! A leopárd harap!” – A telepítési konfliktusok tíz éve. In. Tavasz Szél 2008 Konferenciakiadvány. Tavasz Szél Konferencia, Budapest, 2008. május 23-25.
- Zoltayné Paprika, Z. – Wimmer, Á. – Szántó, R. (2008): Managerial Decision Making and Competitiveness – The Case of Hungary. *Competitiveness Review*, Vol. 18, No. 1-2, pp. 154-167.
- Szántó R. (2008): Környezeti konfliktusok Magyarországon – a hulladék akkumulátor feldolgozók esete. *Kovács*, Vol. 12, No. 1-2, pp. 47-70.
- Szántó, R. (2008): A telepítési döntések árnyoldalai. *Vezetéstudomány*, Vol. 39, No. 7-8, pp. 61-72.
- Szántó R. (2008): A telepítési konfliktusok mintázata az elmúlt évtizedben. *Társadalomkutatás*, Vol. 26, No. 3, pp. 371-388.

- Szántó, R. (2008): Telepítési döntések – telepítési konfliktusok. 60 éves Közgáz Jubileumi Tudományos Konferencia, Budapest, 2008. október 3-4.
- Szántó R. (2008): Problémák felismerése és strukturálása. in: Könczey, K. – Szántó, R. – Wimmer, Á. – Zoltayné Paprika, Z. (szerk.): *Döntési technikák*. Jegyzet, 2., bővített kiadás, Budapesti Corvinus Egyetem, Döntéelmélet Tanszék, Budapest, pp. 63-86.
- Szántó R. (2008): Siting decisions – siting conflicts. Society for Judgment and Decision Making 2008 Annual Meeting, Chicago, November 14-17 (Poster presentation).